

HOOFSTUK II

DIE TREKKERS NEEM GROND IN BESIT

Voor die Trekkers die Kaapkolonie verlaat het, wou hulle seker maak, dat grond in die binneland op 'n vreedsame wyse verkrybaar was. Kommissies is vir die doel uitgestuur. Die Kommissie wat in 'n noord-westelike rigting deur Damaraland getrek het, was nie ten gunste van 'n uitog na die gebied nie. Die tweede geselskap wat deur die grasvelde van die teenwoordige Vrystaat en Transvaal getrek het, het met lof van die gebied gepraat, terwyl die Uys-kommissie in hulle skik was met die gebied in Natal wat hulle besoek het.¹ Voor hulle die Kaapkolonie verlaat het, was die Trekkers seker dat volop grond noord verkrygbaar was, en wel op 'n vreedsame manier.²

Voor ons oorgaan om te sien watter beleid die eerste Trekkers noord van die Vaalrivier teenoor die Inboorlinge gevolg het, wil ons korteliks nagaan of die gebied noord van die Vaalrivier, waar die Trekkers hulle gaan vestig het wel tot 'n groot mate ontvolk was toe hulle daar aangekom het.

Merensky van die Berlynse Sendinggenootskap skryf op 10 Augustus 1880, na hy twintig jaar werksaam was onder die kaffers in die noordelike dele van die Suid-Afrikaanse Republiek en betroubare informasie in verband met die saak

-
1. Gustav S. Preller: Voortrekkermense, I, (1920) bls.275-281
 2. J. Bird: The Annals of Natal (1885), bls. 151, 152.
 3. C. 2740, bls. 89

kon inwen, aan Lanyon:

It is true that before the arrival of the Boers the natives of the Transvaal were entirely routed and dispossessed of their respective territories; but this was the case in the northern districts as well as the southern.

Hierdie toestand was in die eerste plek die gevolg van die moord- en plundertogte van die goedgegedissiplineerde regimente van Tsjaka, wat nie alleen Natal nie, maar ook die gebied noord tot die Limpoporivier deurkruis het.¹ In die noordwestelike dele van die Transvaal is nie minder dan 28 stamme gedeeltelik uitgeroei of verjaag deur die Mantatie wat in 1822 deur die gebied in 'n suidelike rigting getrek het.²

Kort hierna was Silkaats verplig om uit Soeloeland te vlug. Goed bekend met die Soeloe-organisasies en Tsjaka se uitdelgingspolitiek, kom hy in die teenwoordige distrik Vryheid by aba-kwa-Nioka in 1823 aan. Na hy die kaptein vir huisvesting gevra het, val hy hom aan, vermoor die hele stam, en met hulle vee sit hy die reis verder voort. So het hy ge-gaan,

robbing those who gave him shelter, burning their homes, capturing their women, pressing their young men into his own service, leaving nought behind but along black and bloody trail of conflagration massacre and desolation. 3.

'n Vaste woonplek het hy nie gehad nie. Hy het feitelik net hier en daar gerus. Naby die Olifantsrivier het hy 'n stat aangele, ekce-Poemoelenie (die rusplek). Van hier het hy sy impies uitgestuur om te rowe, te moor en vrouens te buit. Baie vlugteling uit Soeloeland en elders het nou by hom aangesluit en nog groter plundertogte is onderneem.

Droogte het Silkaats verplig om te vertrek en van

-
1. J. Bird: The Annals of Natal, I, bls. 66 en 67.
 2. G. W. Stow: Native Races of South Africa, 1905 bls. 460-471 John Mackenzie: Austral Africa losing it or ruling it. (1887) bls. 55. J.J.Freeman: A Tour in South Africa (1851) bls. 273.
 3. A.T. Bryand: Olden Times in Zululand, bls. 422.

ekoe-Poemoelenie het hy die waterryke Magaliesberge, van Koe-
doespoort te Hekpoort, ingetrek en die afstammeling van die
Bakwena wat daar gevestig was, op 'n gruwelike wyse vermoor.

Silkaats was nie tevrede met sy woonplek in die Magalies-
berge nie. In 1832 het hy die land van die Bahoerasi inge-
trek en ook hulle moes voor die wyk neem. By Mosega het hy
'n nuwe militere kraal aangele en vyftig myl verder noord,
op die linkerwal van die Marikwarivier het hy homself by
e-Gavenie gevestig. Ook van hier het hy in alle rigtings sy
impies gestuur, om die stamme wat hulle in die hande kon kry
"op te eet". Hierdie ekspedisies was van so 'n verwoestende
aard, dat die Inboorlinge spreekwoordelik van die impies ge-
praat het: Hulle is nie mens nie maar menseters.¹ So erg was
die moordtonele van Silkaats, dat Moffat verklaar het: Die
Leeu, jakhals en aasvoels het vet geword waar die Matabele
deurgetrek het.²

Terwyl Silkaats besig was om die land vir hom skoon te
maak, is Manoekosie en Sangandabe, twee van Tsjaka se Kapteins
ongeveer in 1830 deur hom teen die Swasies gestuur. Die onder-
neming was nie 'n sukses nie en twee kapteins het dit veiliger
geag om oor die Pongolorivier noordwaarts te vlug. So ver
hulle gegaan het het hulle die stamme aangeval. Die Batonga
op die oosgrens van die Transvaal is uitmekaar gejaag en
sommige van hulle het in die Soutpansberg probeer skuiling
soek, waar hulle weer met die impies van Silkaats in botsing
gekome het.³

-
1. Rev. T. Arbousset en F. Daumas: Narrative of an Explora-
tory Tour to the North-East of the Colony of the Cape of
Good Hope, (1852) bls. 202.
 2. In sy brief van 26 Nov. 1838 aan die Kaapse Gouverneur
skryf Potgieter: "grote streken lande door deselve tijran
Musselikaats uitgeroeijd en verdelgd is geworden en tot
nu nog ledig ligt." (R. 20/38. Rev. F. Flemming: Southern
Africa, bls. 273; R. 141/48 brief ged. 15 Mei 1848, van
Potchefstroom aan die Goewerneur.
 3. H. Junod: Life of a South African Tribe (1913) bls. 59

Hierdie uitdelgingsoorloë het die Swasies in die suid-oostelike dele van die Transvaal verder voortgesit. Gevolglik het Trigardt van die Vaal tot die Olifantsrivier deur 'n geheel ontvolkte streek getrek. Die eerste stamhoof met wie hy in aanraking gekom het, was Sekwatie, die Kaptein van die Bapedie, wat tussen die Olifants- en Steel-¹poortrivier gewoon het.

Die Bapedie was afstammeling van die Bahoeroetsie, wat in die 16e eeu die Moloporivier bereik het. Liale het hom met 'n deel van die stam by Fateng, naby Fort Weeber, tussen Steelpoort en Olifantsrivier, gaan vestig. Hier het die stam uitgebrei, totdat dit eindelijk in staat was, om suksesvolle plundertogte teen die naburige stamme te onderneem. Sy seun, Malekoetcel, het die plundertogte voortgesit totdat Silkaats op die toneel verskyn het, die Bapedie krale verwoes en die volk in alle rigtings verdryf is.

²
Sekwatie, 'n ander seun van Tulare, het met 'n deel van die stam na Soutpansberg getrek, waar hy ongeveer vier jaar gebly het. Daarna is hy met sy klein gevolg terug na die ou woonplekke van die Bapedie by die Olifantsrivier om die verspreide oorblyfsels van die stam te verenig. Hy was ³dan in so ver suksesvol, dat hy gou as hoofkaptein erken is.

In 1827 is hy weer deur die bendes van Silkaats aangeval, en die Bapedie moes in die ruigste plekke skuiling ⁴soek om met die lewe daarvan af te kom. In 1835 is hy weer deur die Matabeles geplunder, en hy is so verarm, dat sijn balhorige kinders in latere jare daaraan herinner werd, hoe hul vader, toen Trigardt hom die eerste keer aantref, sijn honger gestil het aan die kreng van 'n dooie jakhals. 5.

-
1. Sonder rede aan te voer beweer Prof. Macmillan (Bantu Boer and Briton bls. 175): "for the area beyond the Vaal the old theory of depopulation will not hold."
 2. Die Vader van Maloekoetloe I.
 3. Nat. Affairs Depart: History of Native Tribes of the Transvaal (1905) bls. 31; St. Court.Z.A.R.No. 658, 8 November 1876, K.G. No. 377.
 4. S.N.I, 118/79; C. 2740, bls. 89; J.Mackenzie: Austral Africa bls. 57 en 58.
 5. Preller: Dagboek van Louis Trigardt, bls. XLVII.

Dit moet aan die toestand waarin hy verkeer het toegeskryf word, dat hy hom so besonder vreedsaam en gedienstig teenoor Trigardt vertoon het.

Die Kaffers wat Trigardt tussen die Olifantsrivier en Soutpansberg teëgekom het, was so verarm en verswak, dat hy hulle nie as 'n groot gevaar beskou het nie. By Strydpoort is hy wel deur die volgelinge van Eland aangeval, maar hulle is maklik op die vlug gejaag.

Die enigste stam in die noordelike dele van die teenswoordige Transvaal, wat enigsins van belang beskou kon word, was die Bawenda. Volgens tradisie is hulle afkomstig uit die Kongo-gebied, en sendelinge wat 'n studie gemaak het van die tale en gewoontes van die Inboorlinge onderskryf hierdie vertelling. Teen die einde van die 17e eeu het die Bawenda onder Thoho en Ndou (die Leeukaptein) die Limpopo-rivier bereik en die Bangoniestam suid van die rivier verdrywe. Naby Soutpansberg het hulle gaan woon en in vrede gelewe, totdat die Bapedie hulle aangeval het om vee te buit. In die bergagtige streke het hulle weggevlug en daar het hulle vertoef totdat die beeste teveel geword het en hulle verplig is om die ou weivelde op te seek.

Deur die eerste oorwinning aangemoedig, herhaal die Bapedie die aanval en dryf die Bawenda weer diep die berge in. By die berg, van die tyd bekend as Tshekunda Malema, is die aanvallers teruggeslaan.

Die Bawenda het vir 'n paar jaar in vrede geleef maar is deur 'n Swasieleër aangeval en alleen die rotsige en steil berge het hulle van gehele ondergang gered. Toe Trigardt in Soutpansberg aankom, het hy die stam in die verswakte toestand gevind. Rassehau, die

-
1. J. Flygare: De Zoutpansbergen en de Bawenda Natie (1899) bls. 9
 2. Beteken die Bapedie-oorwinnaar.
 3. Preller: Dagboek L. Trigardt, 1 Januarie 1837.

Kaptein van die stam, was ook gretig om die vriendskap van die Blankes te behou.¹

In die oostelike dele van Transvaal het Trigardt alleen klein groepies Kaffers gevind, die afstammelinge van die Amatonga en Bakwena stamme, wat oorgebly het na die plundertogte van Tsjaka, Manoekosie en die Swasies.²

Die Potgieter-Kommissie, wat op 24 Mei 1836 Sandrivier verlaat het op 'n verkenningtog na die noorde, het die Kaffersnoord van die Soutpansberg baie onderdanig gevind. Naby die Limpoporivier kom hulle by 'n Kafferstet aan waarvan Bronkhorst, een van die lede van die Kommissie, die volgende vertel:

Die volk was bly oor ons aankoms, en het ons veel eer bewys: val op hulle kniee, klap hulle hande, terwyl hulle ons saluteer en ons ewige vrede aanbied. 3.

Van ander Kaffers daar, verhaal dieselfde persoon:

Hulle was 'n weerlose en vredeliewende volk, wat altyd vlug voor hulle aanvallers. Baie vergaan van gebrek. Hulle beweer, dat hulle berowe werd van hulle vee deur Moselikatse. 4.

✕ Toe Trigardt oor die Vaalrivier trek, het die Inboorlinge nérens beswaar gemaak, dat die Trekkers hulle sou gaan vestig nie, maar inteendeel voorgestel dat Trigardt "de beste plase verkies en kan waar (hij) met (zijn) vee gaan wil."⁵

Die Trekkers wat na Trigardt gekom het, het besef, dat die regte van die Inboorling erken moes word, as hulle die vrede wou bewaar. Gevolglik het hulle op 19 Oktober 1837 die gebied tussed die Vaal- en Vetriviere van Moroko geruil.⁶ Soortgelyke ooreenkomste is ook gesluit met Kaptein Danser, die Bastaard Kaptein Pieter Dawids,

-
1. Preller: Dagboek van L. Trichardt, 1 Januarie 1837.
 2. Preller: Dagboek van L. Trichardt, 1 Januarie 1837 bls. 386
D.C.F. Moodie: The History of Battles and adventures in Southern Africa to 1880 (1888) bls. 523.
 3. Preller: Dagboek van L. Trichardt. Bls. 386.
 4. Dieselfde
 5. Preller: Dagboek van L. Trichardt, 2 Januarie 1838.
 6. Preller: Voortrekkermense II, bls. 147; J. Stuart: Hollandsche Afrikanen en Hunnes Republiek in Z.A. bls. 188

1

Sikonjella en Makwana.

Ook aan Dingaan het Retief skriftelik kennis gegee, dat hy met hom wou onderhandel in verband met toekomstige grondbesit.² Hy wou eers tot 'n goeie verstandhouding met Dingaan kom, voordat hy hom in Natal gaan vestig.³ Die Sendeling Owen, wat 'n entjie buitekant die kraal van Dingaan gevestig was, teken in hierdie verband op 8 November 1837 aan:

I then asked him whether they would attempt to occupy the country by force? He distinctly said No. 4.

In die westelike deel van die Transvaal, waar Potgieter en sy volgeling hulle in die begin gaan vestig het, was die aanspraak van die Trekkers op die gebied tot die einde van die veertiger jare nie deur die Inboorlinge betwis nie.⁵ En toe die Trekkers in 1845 na Ohrigstad verhuis het, is daar pogings aangewend om by Delagoabaai uit te vind, of daar Inboorlinge was, wat op die oostelike dele van die Transvaal aanspraak kon maak. Die Portugese het geantwoord, dat die Inboorlinge nie die grond besit het nie, en "niemand dan het Britsche Gouvernement kent Zwarte natien gronden toe."⁶

-
1. R. 20338; R. 141/48
 2. Bird: Annals of Natal I, bls. 331.
 3. Dieselfde, bls. 401.
 4. The Diary of the Rev. Francis Owen Missionary with Dingaan in 1837-1838. Edited by Sir George E. Cory (1926), bls. 63. Uit voorafgaande is dit duidelik dat Professor Macmillan hom vergis het waar hy verklaar: "Possibly the beginnings of organization with Retief as Commandant-General, together with their success in chastising Moselikatze, gave the Boers self-confidence and confirmed their ready belief that land lay open for the taking." - Bantu, Boer and Briton, bls. 175. Dit kan ook nie beweer word dat die Trekkers die beleid van die Philipskool gevolg het nie. Hulle was nie teen traktate nie, maar was definitief daar-voor, dat dit uitgevoer moes word, indien nodig "net die wapen." Vgl. J.A.L. Agar-Hamilton: The Nat.Pol. of the Voortrekkers (1928) p. 21: "It is none the less unfair to condemn the Cape Town administration, or even the PhilipSchool, for their recourse of treaties, and at the same time ignore that written agreements of this kind play a share even larger in the history of the Voortrekkers."
 5. Sien hoofstuk III.
 6. E.V.R. 104, 5/45.

Met die verklaring van die Portugese was die Trekkers nietevrede nie. Hulle wou seker wees dat die Inboorlinge self hulle aanspraak op die grond erken. Gevolglik is by die Volksraad aangedring, om waar die Inboorlinge aanspraak gemaak het op grond, dit te ruil,

sodat de lede der Maatschappij het regt zal blijve voorbehouden wanneer door een of ander natie zal worden beweren dat de zwarte natie geen gronden worden toegekend of dat de Zwarte eenige aanspraak op grond heeft gehad, zij als dan verplicht zal zijn de Betaling het zij beeste dan ook met aanteel terug te geven. 1.

Die Boere was dus bewus, dat sekere persone net van die eerste geleentheid gebruik sou maak om hulle van onregverdige besitneming van inboorlinggrond te beskuldig. Hulle het ten minste ondervinding hiervan genoeg in die Kaapkolonie opgedoen.² Nieteenstaande die aanspraak wat die Boere op die gebied noord van die Vaalrivier, na die onderwerping van Silkaats kon maak, het hulle dit nog nodig geag, om met die Kapteins wat met hulle volgelinge op die gebied gewoon het, te onderhandel en ooreenkomste te sluit, waar-³ deur hulle aanspraak op die gebied erken is.

In 'n brief, gedateer Potchefstroom, 15 Mei 1848,⁴ aan Sir Harry Smith verhaal Potgieter die onderhandelinge tussen die Boere en die Inboorlinge in verband met grondbesit en die houding wat hulle teenoor die gebied noord van die Vaalrivier aangeneem het: (Nadat die Boere deur Silkaats aangeval is).

en genoodsaakt werd ons te verdedigen en heeft hen alzoo overwonnen en allen dier landstreeken waar van hij hem heeft meester gemaakt in bezit genomen voor alle onze offeren dien wij hebt moeten door zij onwettig aan val. En toen wij te Vaalrivier zijn doorgetrokken hebt ik met alle dier stammen in der selve boven gemelde gronden weezend vrede tractaat door hunne eygenen begeerten gewilligheid besloten en heeft zig onder mijne bescherming genomen, om alle vijandelijkheden en aanvallen den gedeurige het toneel was, van vernieling af te weeren waardoor zij allen nu weeder zeer stil en Rustig leven in een staat van voorspoed daar wij zij aangetroffen heeft in een zeer armoedig staat van Elende door de geduurende aanvallen op hun door roofzuchtige stammen.

-
1. E.V.R. 104, 5/45. Memorie 7 Oktober 1845.
 2. W.M.Macmillan: Bantu Boer and Briton, (1929) bls. 20
 3. E.V.R. 104, V.R. 17/46 - Memorie 1 Mei 1846; R. 142c/48;

Hierna word die name van ongeveer 27 kapteins, met wie die Trekkers vriendskaplike onderhandelinge aangeknoop het en onder hulle beskerming geneem het, genoem.¹

Ook met die Swasies het die Trekkers in verbinding getree en op 25 Julie 1846 'n ooreenkoms gesluit. Die Swasies was deur die naburige stamme in Transvaal erken as die eienaars van die suid-oostelike dele van die gebied.² Om dan op vriendskaplike wyse erkenning te kry van die besit van die dele, is aan die Trekkers deur die ooreenkoms afgestaan:

die grondgebied gelegen van Ohrigstad noortwaarts tot aan die Olifantsrivier op en af tot aan de lijn van Deleegoabaaij, zuijdwarts tot an de Krokkielrivier, west waarts tot aan Elandsspruijd en tot an de 26ste graatslijn, oostwaarts tot alwaar Krokkielrivier in Kommatie loop en tot an de lijn van Deleegoabaaij. 3.

Vir hierdie afstand moes die Boere aan die Kaptein Sepoesa 100 aanteelbeeste betaal.

Die grondgebied wat so van die Swasies geruil is, het die woonplekke van die Bapedie ingesluit, Sekwatie het toe op 'n Klein rantjie, Phiring, ongeveer vyftig myl wes van die Loeloeberge gewoon.⁴ Die Swasies wou hom van kant maak

-
1. Merensky, die sendeling van die Berlynse Sending-Genootskap skryf in die verband op 10 Augustus 1880 aan Lanyon: "It is not the case that the Boers never exercised any rule over the tribes in the North Transvaal. The fact is that when they arrived they could do with the Natives almost what they pleased, as the latter were not in possession of guns. The Boers made Natives their servants and in some instances almost their slaves, in the district of Zoutpansberg, the farthest to the north, more than in any part of the Transvaal. (C. 2740, bls. 90.)
 2. Bewyse is nie gevind wat die bewering van Merensky, Burgers e.a. weerspreek nie. (St. Court.Z.A.R. No. 658. 1876) Dr. Uys beweer egter (The Era of Shepstone (1933) bls. 197): "The latter claim (soewereiniteit van Swasies oor die Bapedie) cannot be upheld for it is patent that between 1840 and 1851 the Amazwazi repeatedly, but unsuccessfully attacked the Lulu Mountains and had, therefore, no right to cede to a third party the country occupied by the Bapedie."
 3. S.N.I. 105/79: St. Court.Z.A.R. 658, 8 Nov.1876,K.G.No.377
 4. St.Court. Z.A.R. No. 658, 1876.

en die grond "skoon" aan die Blankes aflewer, maar Potgieter¹ wou dit nie toelaat nie. Sekwatie het reeds voor die ooreenkoms hom onderdanig aan Potgieter verklaar en die aanspraak van die Boere op die grondgebied² erken.

Die Trekkers kon aanspraak op die grondgebied tussen die Vaal- en Limpoporiviere maak:

- (1) omdat groot dele van die gebied onbewoon was,
- (2) omdat hulle Silkaats verdryf het en
- (3) kragtens ooreenkomste wat met Inboorlingkapteins gesluit was.

1. Volgens die getuienisse van tydgenote en van persone wat na die aankoms van die Trekkers onder sulke omstandighede gelewe het dat hulle oor betroubare informasie kon beskik het, is dit seker dat daar groot dele van die Transvaal was wat heeltemal onbewoon was. Ons kan aanneem dat daar suid van^o 25 S.B. nie Inboorlinge gewoon het wat aanspraak op grond kon maak³ nie. Dit moet hieraan toegeskryf word dat in die

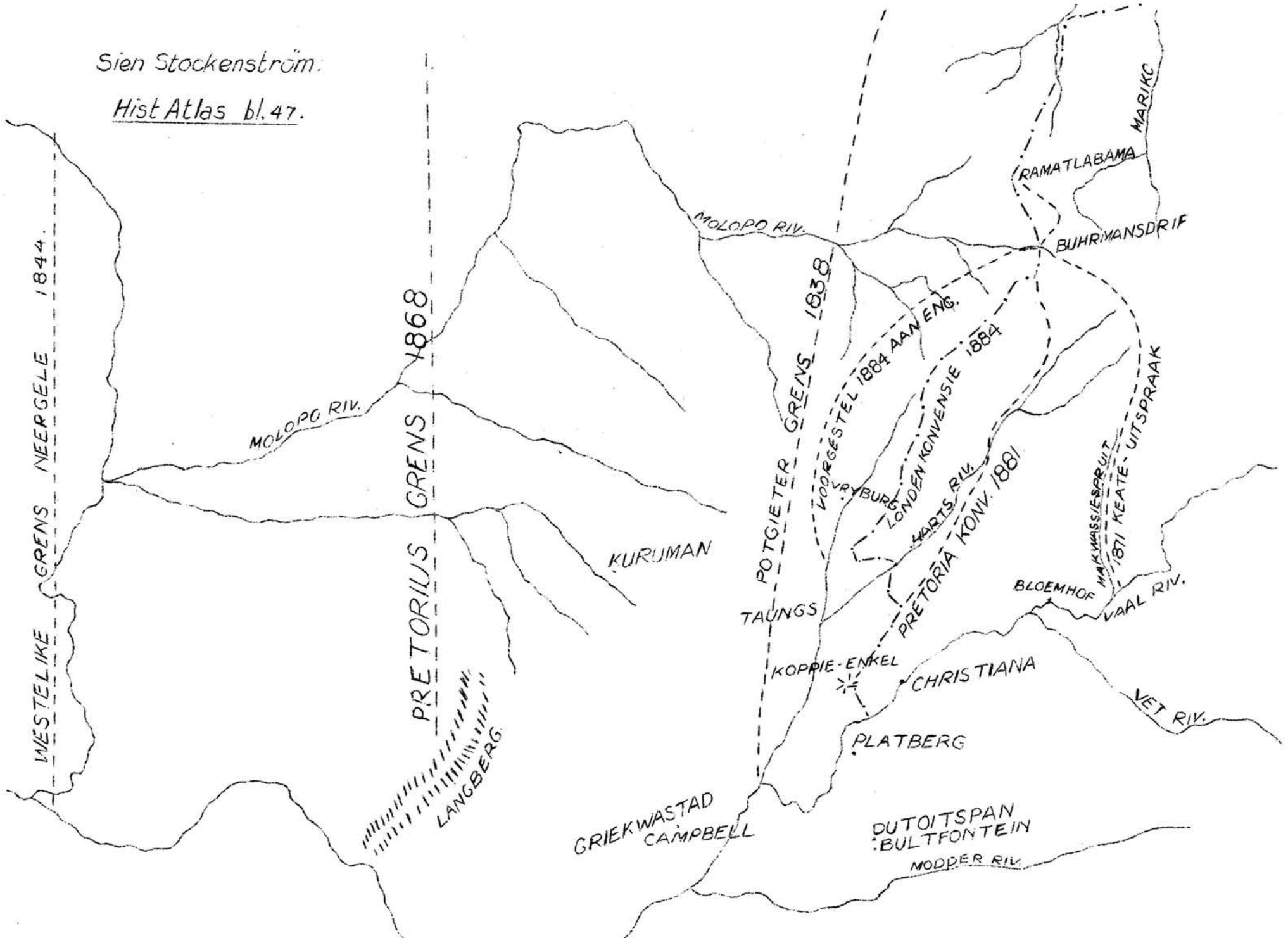
-
1. S.N. 105/79.
 2. E.V.R. Ohrigstad, 15 Mei 1846. 'n Verklaring van die grondkwessie tussen die Bapedie en die Boere wat Agar-Hamilton as deurmekaar beskou, is deur Pres. Burgers gegee in sy brief van 24 Oktober 1876 aan die Hoë Kommissaris: "Toen de Amaswasies hunnen eersten termijn moesten ontvangen van het vee verschuldigd voor de verkochte gronden drongen zij aan op de tegenwoordigheid van Sequatie die tengevolge werd gehaald. Zij zeiden hem toen dat indien hy aanspraak maakte en eenige regten had op de gronden die zij, verkocht hadden, hij moestspreken, en of het vee nemen of de gronden opeischen. Sequatie verklaarde toen in tegenwoordigheid van allen, dat hij geen land had, dat hij geen man maar slechts ene vrouw was, dat hij nu de hond van Potgieter was, even als hij vroeger de hond van Sapoesa was. De Amaswasies, om te bewijzen dat zij meesters van het land waren, namen het vee met sich en lieten de Emigrante in het bezit van het land." (St. Court.Z.A.R. No.658, 1876). Vgl. hiermee Agar-Hamilton: The Nat.Policy of the Voortrekkers, bls. 60. Verder maak die verdrag ook nie melding van die Pongolorivier nie - vgl. Agar-Hamilton bls. 61.
 3. Die besitreg van die Inboorlinge wes van die Hartsrivier, van die Swasie s en die Soeloews word hierna behandel.

in die gebied so min as natuurlike reserwe gehou is en nie die veronagsaming van natuurlike regte nie.¹

2. Die oorwinning wat die Trekkers oor Silkaats behaal het, het die Trekkers self as die belangrikste rede beskou om aanspraak te maak op die gebied noord van die Vaalrivier. Die Inboorlinge self het erken dat die sterkste man baas is, en dat hulle deur Silkaats verower is.² Dit kan miskien beweerd word dat die Swasies en Manoekosie ook die Kaffers in die oostelike dele van die Transvaal verower het, en dat hulle daarom ook aanspraak op die gebied kon maak volgens die reg van verowering. Dit was een van die redes waarom die Trekkers die ooreenkoms van 25 Julie 1846 met die Swasies gesluit het. Manoekosie aan die ander kant het nooit daarteen protesteer, dat die Trekkers die gebied in besit neem nie, maar in teendeel een van die onderkapteins gestuur om vreedsame betrekkinge met die Trekkers aan te knoop.³ Uit 'n verslag van D. Joubert wat die Kaptein in 1848 besoek het, blyk dit dat die Kaptein net op die gebied oos van die Lebomboberge aanspraak gemaak het.⁴ Sy plundertogte was hoofsaaklik tot die gebied beperk. In 1859 het die Kaptein weer duidelik getoon, dat hy die aanspraak van die Trekkers op die gebied wes van die Lebomboberge erken het toe Lankapoema, die jongste seun van Manoekosie, versoek het om hom by die "Drakensberge"

1. Macmillan: Bantu, Boer and Briton bls. 310: "Native rights even in land, were so insecure that in the whole of the High Veld, from Bloemhof in the west, to Ermelo in the east, a stretch of country some 300 miles long, barely 35 miles remained so definitely native as to come to be scheduled as Native Reserve by the Land Act 1913.
2. Agar-Hamilton beweer (Nat.Pol.bl.139): "Umzilikazi was a brigand chief who had laid waste a great part of the Tvl. for his own ends, but it was not, and never had been "his territory".
3. E.V.R. 104, V.R. 53/48.
4. R. 142/48.

Sien Stockenström:
Hist Atlas bl. 47.

te gaan vestig.¹ Soortgelyke aansoeke van verskillende Kap-
teins² het ook duidelik bewys, dat die Inboorlinge die aanspraak
van die Trekkers op grondgebied erken het.

3. Potgieter het ook verklaar dat die Trekkers verder
aanspraak kon maak op die gebied omdat die Inboorlinge uit
eie vrye keuse ooreenkomste met hulle aangegaan het en hulle
onder die beskerming van die Trekkers geplaas het. Ongeluk-
kig is daar nie van die ooreenkomste bewaar gebly nie.³ Uit
gegewens wat beskikbaar is,⁴ kan afgelei word dat die Inboor-
linge deur die Traktate die besitreg van die Trekkers erken
het.

Die vraag kan gestel word: Waarom het die Trekkers nog
ooreenkomste gesluit as hulle na die oorwinning oor Silkaats
aanspraak op die gebied kon maak? Die antwoord hierop het
die Trekkers self gegee. Hulle het gevrees, dat 'n ander
nasie hulle aanspraak op die gebied sou ontken en sou hulle
dus in staat wees "het Rechtenmatige aanspraak te kunnen aan-
tonen."⁵ Dit kan ook wees dat die waarskuwing van Smellekamp,
dat wij (die Trekkers) trachten zullen met de inlandsche stam-
men op de vreedzaamste mogelijke wijze omtrend hunne gronden
te tracteeren, 6.

een van die motiewe was om ooreenkomste met die Inboorling-

-
1. L. I, 3, U.R.B. 17 Desember 1857, art. 27.
 2. Matlabe, Mosjette, Tawana, Lentsoe, e.a.
 3. Dit is nie 'n bewys dat dit nie bestaan het nie. Die Argief (Pretoria) bevat maar baie min dokumente uit die jare 1840-45.
 4. R. 141/48 E.V.R. I. V.R.N. 15 Mei 1846.
 5. E.V.R. 104, V.R.17/46 - Memorie 1 Mei 1846.
 6. R. 116/46, Memorie aan Volksraad, 8 Junie 1846.

1
kapteins te sluit.

Die eerste inboorlingstam wat die grondregte van die Boere noord van die Vaalrivier betwis het was die Bapedie.² Die eiendomsreg van die Boere op die grondgebied wat deur die Bapedie bewoon was is later in twyfel getrek. Ons wil korteliks let op die omstandighede wat hierdie verhouding geskep het.

Toe die stam aangroei, het Sekwatie die Loeloeberge ingetrek en sy volgelinge hulle op plase gevestig, wat voorheen deur Blankes bewoon is. Die streek is deur die Blankes tydelik verlaat, omdat daar tussen 1847-1850 'n "streng besmettelijke ziekte" onder die naburige kaffers geheers het. Toe die Blankes weer hulle plase wou bewoon, het Sekwatie verklaar dat die gebied aan hom behoort het. In 1857 is

-
1. Agar-Hamilton meen dat die Kapteins nie die reg gehad het om die grond van die stam oor te dra nie en dat die Kaffers die soort van ooreenkomste nie reg verstaan het nie. (Nat.Pol.bls.136). Hiermee kan ons nie saam gaan nie. Die grond was wel in gemeenskaplik besit maar alle transaksies wat deur die Kapteins en hulle indoenas of deur afgevaardigdes van die Kapteingesluit is, is altyd deur die Inboorlinge erken. Uit die baie onderhoude wat afgevaardigdes van die Suid-Afrikaanse Republiek met Inboorlingkapteins gehad het (waarvan sommige woordeliks opgeteken was) is dit duidelik dat die Inboorlinge wel deeglik beseft het, dat hulle nie weer aanspraak kan maak op gebied wat hulle afgestaan het. Ons kan aanneem dat hulle nie die Blankes se stelsel van grondbesit verstaan het nie, maar hulle het self vee besit en gesaai en genoeg verstand gehad om te beseft dat grond waarde gehad het. Dat die Kapteins so gewillig was om afstand van hulle grond te doen moet daaraan toegeskryf word, dat hulle gereken het op die beskerming van die Blankes teen vyande wat geen genade vir hulle gehad het nie.
 2. Professor Macmillan is van mening: Even in the Southern Transvaal early Trekker history is one long story of friction with native chiefs from whom the Boers obtained "title", by "treaties". (Bantu, Boer and Briton bls.174)
Dit is nie duidelik wat die skrywer onder "early Trekker History" beskou nie. As hy die veertiger jare bedoel, berus sy bewering nie op feite nie. Grondkwessies voor die vyftiger jare het nie totwrywing met die Inboorlinge gelei nie. In 1846 het Potgieter Kaffers na die verskillende Inboorlingstamme in die noordelike dele van die Transvaal gestuur om uit te vind of hulle vriendskaplik teenoor die Blankes was. Volgens die gesante verneem het, was Melitse die enigste Kaptein wat vyandige oogmerke gehad het en wat beswaar gemaak het dat die Blankes in die gebied waar hy gewoon het, gaan jag het. (V.R.N. 13 en 20 April 1846.) Agar-Hamilton se bewering (Nat.Pol.bls. 134): "There is no doubt that the Republic once established on its own territories, began to encroach upon its neighbours," kan dus nie aangeneem word nie.

'n kommissie afgevaardig om die moeilikhede te ondersoek en op 17 November is 'n ooreenkoms met die kaptein gesluit, waardeur die Steelpoortrivier as die grens tussen die volgelinge van Sekwatie en die Blankes bepaal is.¹

Volgens die instruksie aan die Kommissie is dit duidelik dat die Boere Sekwatie nie as 'n onafhanklike Kaptein beskou het nie. Aan die Kommissie is o.a. opgedra:

om die Kaffer Kaptein vryheid te geven, om wanneer zij bevinden dat hij vrede met ons wil houden en van zijn kant alles wil doen om die te bevorderen, hem volle vryheid te geven, die Geweeren en Paarden die hij thans bezit vry en ongehinderd in die Contrijs waar hij woont te gebruiken.

Hierdie instruksie maak nie alleen melding van grond wat die Kaptein "bewoon" nie, maar daar word ook vir hom voorskrifte gemaak. Verder

indien het mogelijk is, en het Kommissie nuttig schijnt, kunnen zij ook beproeven, of het mogelijk is, om een jaarlijksche opgave van Sekwatie, voor, en aan ons Gouvernement te bekomen, om daardoor van zijne zijde, een voortdurend bewijs van vrede te bekomen. 2.

Die Kommissie het blykbaar nie daarin geslaag om Sekwatie te beweeg om belastings te betaal nie. Hiervan moet niet afgelei word, dat Sekwatie te beweeg om belastings te betaal nie. Hiervan moet nie afgelei word, dat Sekwatie as onafhanklike Kaptein erken is nie. Uit die verslag van die Kommissie blyk dit, dat die Kaptein gedurende die onderhandelinge nie besonder vriendskaplik gesind was nie. Daar dit die politiek van die Boere in die vyftiger jare was om nie onwillige natuurlike onderdane te verplig om belastings te betaal nie,³ is Sekwatie ook nie verplig nie.

-
1. L. IV, 13 - Ooreenkoms van 17 November 1857. 'n Vaste grens is nie deur die verdrag bepaal nie. Die Steelpoortrivier as 'n grenslyn aangedui, waar die Kaffers van Sekwatie nie gewapend oor mag gaan nie. Vgl. Dr. Uys: Era of Shepstone, bls. 197: "It was on this occasion that the Steelpoort and Olifants Rivers were laid down as the limits of the country to which Sekwatie was entitled." Die verdrag self maak nie melding van die Olifantsrivier nie.
 2. L.I. 4. Instruksie van 29 Oktober 1857.

In Junie 1864 is de Beer aangestel as Diplomatieken ¹
Agent" van die kafferstamme in Lydenburg. Toe die Uitvoerende ²
Raad berig ontvang, dat Sekoekoenie ontevrede was oor die aan-
stelling van de Beer, het die Raad besluit, dat Sekoekoenie
zal kennis gegee word, hij met den Diplomatieken Agent
niets meer heef te maken en zich alleen heeft te bemoeien met
den Landdrost van Lijdenburg om aan deze rapporten te zenden
van Z.H.Ed. ook weder te ontvang. 3.

De Beer sou kennis kry, dat hy hom nie meer met die Kaptein
moes bemoei nie, en "de Landdros word opgedragen de belastingen
bij Sekoekoeni in te vorden." ⁴ Volgens die Verklaring van
Kruger voor die Koninklike Kommissie te Newcastle (16 Mei 1881)
het die Kaptein belasting betaal totdat hy deur blankes, wat
van buite af die Suid-Afrikaanse Republiek ingekom het, opge-
stook is om die nie te doen nie. ⁵

Grondkwessies tussen die Boere en die Bapedie het nie
weer voorgekom nie totdat Edwards, van die Diamantvelde, in
1873 Sekoekoenie besoek het. Van die besoek deel die sende-
ling Merensky mee: ⁶
⁷

Hy (Edwards) heeft noukeurig ondersoek gedaan na het land van
Sekoekoenie en na de positie in die deze Kaptein tot deze Re-
publiek Staat.

Waarskynlik opgemaak deur Edwards, het Sekoekoenie besluit om
by die Britse outoriteite te Kimberley te gaan kla, omdat die
Suid-Afrikaanse Republiek 'n deel van sy grond in besit geneem
het. ⁸

Sekoekoenie het die bepalings van die ooreenkoms van

1. St.Court. Z.A.R. No. 57, 12 Julie 1864 bls. 1.
2. Sekoekoenie was die opvolger van Sekwatie.
3. U.R.I, 23 September 1864 art. 45.
4. Dieselfde,
5. C. 3219 bls. 37 en 38 - Vgl. met Dr. Uys: In the Era of
Shepstone bls. 198-199.
6. Tl/1200 (Transvaal Argief 1929) - Brief van Merensky,
24 November 1873, R. 355/75 en R. 54/75.
7. Tl/1200 (1929) - Brief van Merensky, 24 November 1873.
8. Dieselfde.

1857 verkrag deur aanspraak te maak op die hele distrik van Lydenburg en die grondgebied tot aan Pretoria.¹ Die Volksraad het die saak laat ondersoek en tot die besluit gekom in September 1876,

dat de documenten betrekking hebbende op het grond gebied thans bewoont door Secocoeni en welke hu weder zijn voortgebracht op nieuw onvolmaakte overeenstemming met de welbekende feiten der zaak zijn bevonden, zoodat er hoegenaamd geen kwestie kan bestaan of de grond is het onweerspreeklijke eigendom van deze Republiek en van niemand anders. 2.

Toe Sekoekoenie in 1877 genoodsaak was om vrede te sluit, het die Suid-Afrikaanse Republiek haar aanspraak op die gebied, wat deur die Bapedie bewoon was duideliker omskryf deur te bepaal, dat 'n stuk grond 72 vierkante myle groot aan Sekoekoenie vir bewoning afgestaan sou word en dat "er hoegenaamd geen kwestie" kan bestaan in verband met die aanspraak van die Suid-Afrikaanse Republiek op die gebied.³ Britse onderdane in Suid-Afrika het nie die minste grond gehad om die gebied in twyfel te trek nie. Die volgende verklaring in die Volkstem van 2 Desember 1876 is nader aan die waarheid.⁴⁵

Gelijk te verwachten was heeft de Gold Field Mercury uitgevonden dat het "Traktaat" (6.) met Sekwatie ... voor goed en voor altyd de aanspraak van de Transvaal op den grond door Sekukuni bewoond, of op Sekukuni als een onderdaan der Regeering zijne, ongeldig maak. Hoe anders kan de Editeur zijn geskreeuw om Britsche tussenkomst waarom hij nacht en dag bidt regtvaardigen.

-
1. R. 1087/72 - Verslag van Landdros A. F. Jansen.
 2. V.R.N. September 1876, artikel 18 en 19.
 3. T 1/1200, (1929); Volkstem 24 Februarie 1877.
 4. V.R.N. 13 September 1876 art. 32; St. Court. Z.A.R. Dit lyk of Agar-Hamilton meen (Nat. Pol. bls. 61) dat die ooreenkoms nie van veel waarde was omdat dit nie deur 'n wettig gevolmagtigde aangegaan was nie. Hoe dit moontlik is, is moeilik te verklaar omdat die Swasies die ooreenkoms altyd daarna erken het. Vgl. ook Walker: The Great Trek, bls. 356.
 5. Sien Volkstem van die datum.
 6. Hier word bedoel die traktaat van 1857.

HOOFSTUK III

WOONPLEK WORD AAN INBOORLINGE AANGEWYS

Nie alleen moes die Trekkers rekening hou met Inboorlinge wat in die gebied waarin hulle getrek het gevestig was nie, maar ook met die wat na Silkaats verdrywe is wat hulle skuilhoeke verlaat het om hulle in die nabyheid van die Blankes in veiligheid te gaan vestig.

Die Trekkers het reeds in Natal met die soort moeilikheid kennis gemaak. Ook hier het na Dingaan se mag gebreek was groot hoeveelhede Inboorlinge hulle in die nabyheid van die Blankes gaan vestig. Om van die lastige bure ontslae te raak, het die Natalse Volksraad 'n poging aangewend om die Inboorlinge van die Blankes te skei. So is op 4 Junie 1840 aan die Hoof-Kommandant opgedra om

1
alle de Hoofden der Kaffers op een zekere dag bij elkander bij een zal doen koomen, dan hen aanzeggen hen bij de Burgher Inwoonderen ter woon te begeven en wel niet meer dan vijf familielien bij een man en bij geval van wijgering dat zij als dan op zekere stuk land die hen zal worden aangewezen zal moeten woonen onder onze toeverzicht. 2.

Hulle sou verplaas word na die gebied tussen die Oemsimwoeboe- en Oemtamwoenarivier. Hier sou 'n "Opperkapitein of Resident
3
bevelhebber" deur die Volksraad oor hulle aangestel word.

-
1. Bosjesmans Kaffers genoem in die Notule van die Volksraad Hulle was meesal in die Westelike dele van die Republiek gevestig.
 2. N. II. V.R.N. 4 Junie 1840, art. 3.
 3. Agar-Hamilton meen dat die Volksraad nog nie seker was of dit 'n Blanke of Naturel sou aanstel nie. Die Notule is egter nie duidelik in verband met die saak nie.

Hier kon hulle bly woon

zoolang als zij hun wel gedraagen en het oppergesag van deeze maatschappij gehoorzamerkend, en onder voorwaarden dat zij hun zullen onderwerpen aan zoodanige wetten en schickingen als de raad van tijd tot tijd omtrend hun zullen goedvinden te maken. 1.

Aan die Kommandant-Generaal is opgedra:

zo spoedig doenlijk zijn zal middelen in het werk stellen om alle kaffers die tot onveiligheid van het land zak kunnen verstreken, of die zich niet in de dienst van de ingezetenen willen begeeven het zij met goede indien mogelijk, of als zij weigeren te gehoorzaamen met geweld te doen verplaatzen .. en daartoe de assistentie van burgers te gebruiken. 2.

3

Net soos die Natalse Volksraad, het die Trekkers noord van die Vaal besef, dat hierdie soort intrekkers later 'n las vir die Blankes kon word. Gevolglik het Potgieter vir hulle grond aangewys waar hulle kon gaan woon. Hy het in die opsig ook die afskeidingsbeleid van Natal gevolg. Die Volksraad van Natal het die beleid van Potgieter goedgekeur. Die Raad verklaar bv, in die geval van die Bahoeroetsies aan wie Potgieter ook grond"ter wooning" afgestaan het, dat

die natie selfs door ons zal kunnen worden geprotecteerd tegen vijandelijke aanvallen van anderen zolang zij door hun rustig en vreedzaam gedrag hun zulks waardig maaken. 4.

Een van die eerste besluite van die Trekkers noord van die Vaalrivier gevind in verband met die bewoning van grond deur

-
1. R. 81/41.
 2. Dieselfde.
 3. N. II. V.R.B. 3 Jan. 1842, Art. 4; Soutter Versameling Pak IV, 21 - Brief van A. W. Pretorius, 8 November 1847
 4. N. II. V.R.N. 2 Februarie 1842, art. 14. Vgl. voorwaardes waarop aan Kaffers in Natal 'n reserwe toegeken sou word "zoolang zij hun wel gedragen en het oppergesag van deeze maatschappij gehoorzamerkend, en anderen voorwaarden dat zij hun zullen onderwerpen aan zoodanigen wetten en schickingen als de raad van tijd tot tijd hun zullen goedvinden." R. 81/41. Dit is ook verkeerd om te beweer: "They sought to apply it (segregasie) only after their labour needs were plentifully secured, and after they had appropriated for themselves more than all the land they could possibly use, regardless of what was necessary for the locating of the native population. (Macmillan: Bantu, Boer and Briton bls. 310). Gebrek van naturelle werkers het hier in die westelike dele van die Tvl. bestaan van die begin en bly voortbestaan tot die end van die 19e eeu.

Inboorlinge was:

Dat geene der naturellen zal toegelaten worden nabij eenige l. dorpsgronden, tot benadeeling der dorpeelingen, hunne woningen te nemen, dan met toestemming van de volle Raad. (9 April 1844)

Die Trekkers het nie pogings aangewend om die Inboorlinge uit die gebied waarop hulle (Trekkers) aanspraak gemaak het te hou wanneer hulle aansoek gedoen het om hulle daarin te vestig nie. Inboorlinge wat aansoek gedoen het vir grond om op te woon, het dit gewoonlik gekry. In 1839 is aan Matlabe bv. toegestaan om hom op Maklaong (Machavistad) naby Potchefstroom te vestig.² In September 1851 het die Krygsraad, wat gewoonlik bestaan het uit die krygsoffisiere en die amptenare teenwoordig, op versoek van Lentsoe om 'n woonplek, die Landdros van Potchefstroom en Veldkornet F. Wolmarans beveel om in die omtrek van Schoonspruit vir hom grond aan te wys, waar hulle dit goed vind,

of de voordeeligste oordeelde voor hulle waar zij geen andere plaatsen benadeelen en zonder aanstoot kunnen woenen. 3.

Die Inboorlinge kon egter nie vry rond trek, of hulle gaan vestig waar hulle wou nie. Hulle moes so gevestig word, dat hulle nie 'n gevaar word vir die blanke inwoners nie en op so 'n plek dat die Blankes van hulle dienste gebruik kon maak. Toe Lentsoe in Oktober 1851 sonder verlof van die plek wat vir hom aangewys was vertrek het, is hy deur Kommandant A. H. Stander terug gehaal, en daarby nog met drie-en-dertig osse⁴ beboet vir die koste wat hy veroorsaak het.

Die Trekkers het besef dat voorsiening vir Kaffers, wat in getalsterkte vinnig toegeneem het, ook moes gemaak word.

-
1. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885, p.bls.5 art. 29 Van 1870 moes kleurlinge skriftelike verlof van 'n Landdros kry om hom in dorpe te vestig. V.R.N. 1870, art. 154.
 2. Native Affaris Dept. Hist. of Nat. Tribes bls. 9; C. 3219, bls.41. Mosjette en Tawana het hier by hom aangesluit.
 3. E.V.R. 105, V.R. 180; Soutter Vers. Pak III.; V.R.N. Magaliesberg 8 September 1851.
 4. R. 336/51.

Veral vir die Kaffers wat tussen blankes gewoon het, moes voorsiening gemaak word. Hierdie Kaffers wou hulle nie na die groot onbewoonde streke verplaas nie, omdat arbeiders van hulle verkry kon word. Gevolglik besluit die Krygsraad op 10 Desember 1851:¹

het regt aan den veldcornet te laten zoodanige schikkingen in hunne wijken met hunne ingezetene te maken tot toekennen van grond en water bestaanbaar voor Kaffers Kappetijns in hunne wijken en waar eenigzins nog opene gronde leggen zal worden geinspecteerd, om dat de Noodzakelijkheid zulks ten hoogsten vereischt, de veldcornets zal het regt hebben hun met voldoende grond en velde te voorzien zoo lange zij zich rustig gedragen.

Die water, weiveld en grond moes "voldoend" wees, nie om filantropie tevrede te stel nie, maar om 'n rustige verblyf te verseker.

Die Volksraad het die besluit van die Krygsraad goed gevind en het die maatreel van so groot belang beskou dat twee jaar later aan de Kommandant-Generaals en Kommandante opgedra is om waar nodig, grond vir bewoning aan Kafferstamme uit te gee, wat hulle en hulle nageslagte kon bewoon "zoo lang zij zich volgens wet en gehoorzaam gedragen." Hierdie grond sou 'n leningsplaas bly, en die "voorwaarden of huurprijs zoude kunnen bestaan in de woorden: Goed oppassen of Gehoorzaamheid."³ Hierdie grond het die Kaffers in gemeenskaplike besit bly woon. Volgens ou Naturelle gebruik het die Kaptein oor die grond beskik. Van hom het die onderdane grond ontvang om op te woon en tuine aan te lê. Die grond het die eiendom van die Blankes gebly. Die voorwaardes van bewoning was billik. Na die ondervinding wat hulle in die Kaapkolonie opgedoen het van lastige bure, is dit natuurlik,

1. R. 356/51 - Notule van Krygsraad, Rustenburg 10 Desember 1851
2. Sien hoofstuk oor Administrasie.
3. Soutter Versameling, V.R.B. 28 November 1853, art. 124. Locale Wetten Z.A.R. bls. 28.

dat hulle gehoorsaamheid en goeie gedrag as voorwaarde sou stel. Aan die ander kant

verzekert (die Republiek)den kapiteins daarvan het ongestoord bezit, voorts dat zij van de zijde der blanke inwoners daarin geene verhindering of beperking zullen ondervinden, en eindelijk dat zij daar ter plaats tegen allen aanval van anderen door haar beschermd zullen worden. (1).

Die Trekkers was van plan om 'n soort lokasiestelsel te ontwikkel. Gevolglik is in 1858 weer aan die Veldkornette opgedra om uit te sien na geskikte plekke waar grond aan Kaffers aangewys kon word.

Reeds in die vyftiger jare het Blankes gekla, dat die Kaffers hulle vestig op privaat plase. Soms het die Kaffers met die eienaars onderhandel en 'n huursom betaal, soos bv. Rds. 40 of 12 mud mielies per jaar.

Om die ongewenste plakkery van Kaffers op die privaat plase teen te gaan het die Uitvoerende Raad van Lydenburg op 17 Oktober 1859 besluit, dat Kaffergesinne hulle op die grond van Blankes kon vestig, as dit met die goedkeuring van die laasgenoemdes geskied. Hierdie Kaffers sou onder die toesig van die eienaar staan, en nie meer dan drie gesinne kon op een plaas gaan woon nie. Om egter aan die ander kant die Kaffers nie heeltemal te verdryf nie, en so van hulle dienste gebruik te maak, is verder bepaal, dat die drie huisgesinne nie verplig sou wees om belastings te betaal nie.

Op sekere privaat plase was, toe die besluit geneem was, reeds Kaffer stamme gevestig, en met hulle moes die Regering 'n plan maak. Met die Kapteins is onderhandel, en dit het

-
1. Sien Instruksie aan Veldkornette in Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885 bls. 97 art. 48.
 2. In die 19 e eeu is algemeen onder "lokasie" verstaan: 'n Naturelle reserwe. Vandag word dit algemeen gebruik om die woonplek van Naturelle by 'n dorp of stad aan te dui.
 3. Locale Wetten Z.A.R. 1849-1885 bls. 97.
 4. L.IV. 12, Dagboek van Landdros van Lydenburg, 25 Okt.1859
 5. L. III, U.R.B. 17 Oktober 1859 art. 30.

geblyk, dat hulle gewillig sou wees om belastings aan die Staat te betaal, as aan hulle genoeg grond toegeken word om 'n bestaan te kan maak. Die kans om inkomste vir die Staat op die manier te kry is nie verby laat gaan nie. Die Landdros van Lydenburg is afgevaardig na Maleeu, en op 12 Desember 1859 is 'n ooreenkoms met hom gesluit, waardeur die Regering belowe om twee plase vir die Kaptein te koop of te ruil van die eienaars, "op dat er geen kwesie met de kaffers en met de eienaars komen." Hierdie grond kon die Kaffers bewoon op voorwaarde, dat hulle 'n jaarlikse belasting aan die Regeering betaal.¹ 'n Soortgelyke ooreenkoms is die volgende jaar met Mapog gesluit, waardeur ook aan hom twee plase belowe was. Buite die grense van die plase sou hy nie toegelaat word om te woon nie, behalwe as dit deur die omliggende eienaars vrywillig toegestaan word.² Om die Kaffer van privaat op goewernementsgrond te plaas was 'n stap in die regte rigting maar deur privaat ooreenkomste tussen die Kaffers en die Blankes in verband met grondbewoning toe te laat, het die Regering vir hom moeilikhede op die hals gehaal. Dikwels het die Kaffers geweier om die privaat ooreenkoms na te kom, en dan moes die Regering die betrokke eienaar help om die verskuldigde huurgeld te kry.³ En later toe belastings meer sistematies deur die Regering ingevorder was, het die saak nog meer moeilikhede veroorsaak. In die begin van die tagtiger jare was daar bv. in Malitsiesland baie Kaffers op privaat plase wat aan die eienaars 5/- per hut per jaar moes betaal. Toe belastings van die Kaffers ingevorder word, het hulle geweier om die verskuldigde huurgeld te betaal.

-
1. R. 3339/59 - Ooreenkoms met Maleeu: sien ook L.I. 3. U.R.B. Lydenburg 17 Desember 1859.
 2. S.N. 78 - Ooreenkoms 28 Maart 1860; sien ook L.I. 3. U.R.B. 11 Januarie 1860; L.IV. 12, 3 Maart 1860: L.I. 2 V.R.B. 20 Maart 1860.
 3. R. 158/62.

Hulle kon nie verstaan waarom hulle belastings moes betaal en dan nog die verskuldige fooie aan die eienaars nie.¹ Die beste oplossing van die saak was om die Kaffers op regeringsgrond te plaas, en nie die soort van plakkers op privaat plase toe te laat nie.

Moeilikhede is soms ondervind, omdat plase aan Blankes uitgegee was waarop Naturelle gewoon het. In baie gevalle het die Naturelle hulle op die grond gaan vestig sonder om eers die toestemming van die Regering daarvoor te kry, en omdat hulle die plase bewoon het, vordat dit aan die Blankes toegeken was, wou hulle dit nie gewillig ontruim nie. Omdat hier uit ernstige moeilikhede gebore kon word, het die Volksraad in Maart 1860 besluit om nie meer sulke plase uit te gee² nie.

'n Ander fout wat die Regering gemaak het, was om Blankes toe te laat om hulle in die nabyheid van die Kafferstamme te vestig of daar plase aan te koop. Baie van die plase in die ongesonde noordelike dele van die Republiek was net gedurende seker tye van die jaar gebruik; ander was nooit bewoon of afgebaken nie. Gedurende die afwesigheid van die eienaar het die Kaffers hulle op die plase gaan vestig, en as hulle eers³ 'n tyd daarop gewoon het, wou hulle dit nie weer ontruim nie. Teen die einde van die sewentiger jare was daar so baie moeilikhede van die soort, dat Shepstone van mening was dat die Regering die plase moes koop en dit in Naturelle reserwes

-
1. S.N. 10-140/84.
 2. L.I. 2. V.R.B. 30 Maart 1860, art. 44: U.R.III, U.R.B. 7 Maart 1870, art. 21: E.V.R. III Kopie No. 531, brief van M.M. Pretorius, 24 Junie 1869.
 3. R. 324/73, R. 1700/73, R. 1787/73, R. 1985/74, R. 1514/71, R. 158/62; U.R.B. 31 Januarie 1865, art. 17.; R. 672/74; R. 809/74, R. 2920/73.

moes verander. Omdat baie van die plase aan die spekulateurs behoort het, het hy voorgestel om 'n hoë belasting op die plase te hef. Dit sou miskien die mense beweeg om die gronde goedkoop aan die Regering af te staan.¹ Hierdie voorstel mag miskien mooi klink, maar daar was so baie Naturelle op privaat gronde gevestig, dat die reserwe miskien groter sou kom as wat Shepstone graag self sou sien.

Die Volksraad het ook die noodsaaklikheid van Naturelle reserwes gevoel. Op 6 Oktober 1866 besluit die Volksraad om aan die Uitvoerende Raad op te dra om uit te vind: hoe lokasies vir Naturelle verkry kan word, wat dit die Staat sou kos en in hoever so 'n maatregel sou inpas in die bestaande wette.² Die Uitvoerende Raad het waarskynlik as gevolg van die moeilikhede met die Kaffers in noordelike dele, die opdrag nie uitgevoer nie. Met die Volksraadsitting in Mei 1869 is die saak weer bespreek. 'n Kommissie, wat bestaan het uit H. Jeppe, Zietman en D. Coetzee, is toe aangestel om 'n skema te ontwerp, wat voorsiening sou maak vir Kafferlokasies.³

Die Kommissielede het die toestand by verskillende Kafferstamme wat hoofsaaklik op privaatgrond gewoon het, ondersoek.⁴ Op hulle aanbeveling het die Volksraad in November 1871 besluit om 'n poging aan te wend om grond te kry wat geskik sou wees vir Kafferlokasies. In die noorde-oostelike dele van die Republiek was daar nog genoeg ruimte om die Kaffers te

-
1. C. 2581, bls. 102. Merensky, die Berlynse Sendeling wat in Soutpansberg distrik werksaam was, was weer van mening dat die grond liewers aan die Kaffers verkoop moes word - S.N. VII - Sy brief van 8 Augustus 1881.
 2. St. Court. Z.A.R. No. 256, Oktober 1866.
 3. V.R.B. 5 Mei 1869, Art. 31: St. Court. Z.A.R. No. 278, 4 Mei 1869.
 4. R. 1191/69 - Brief van Voorsitter van die Kommissie ged. 12 Augustus 1869.

plaas, maar dit wou die Volksraad nie gedoen het nie, omdat hierdie lokasies so veel moontlik versprei moes wees in die verskillende distrikte. Dit sou voorkom, dat die stamme verenig, en 'n groot gevaar vir die Republiek word. Die Volksraad het met die besluit veral die Kafferstamme, wat op privaat plase gevestig was, in die oog gehad. Om die stamme 'n kans te gee om vir hulle self voorsiening te maak, is verder besluit om hulle toe te laat om self grond aan te koop.

onderworpen aan de bepaling dat zij over de grond op geen wijze zullen kunnen beschikken dan met toestemming der Regering, die het regt zal hebben in geval van wederverkoop de grond bij voorkeur weder tot zich te nemen tegen bepaling van de oorspronkelijke koopprijs en de aangebragt verbeteringen ¹

Die Volksraad het nie bepaal op wiese naam die grond ge-²transporteer moes word nie. Die bedoeling was ook om alleen stamme en nie individue toe te laat om grond aan te koop nie. Die Volksraad was versigtig genoeg om die verkoop van die gronde onder hulle beheer te hou om dit uit die hande van spekulateurs te hou, en onnodige verskuiwing van Naturelle stamme te voorkom. Voor die anneksasie het die Kafferstamme egter nie gebruik gemaak van die reg om grond aan te koop nie en die Suid-Afrikaanse Republiek nie bepaalde grond vir lokasie afgebaken nie, hoewel seker stamme grond vir bewoning aangewys is.

Toe die Trekkers hulle in die binneland gaan vestig het, het daar nog nie so iets as privaat grondbesit onder die Kaffers bestaan nie. In Augustus 1859 is daar in die distrik Utrecht van die grond wat van Panda geruil was, aan 'n seker Kaffer, Stuurman Omkatie, gegee, op dieselfde voorwaardes as

-
1. V.R.B. 14 November 1871, art. 346.
 2. Dr. Brooks verklaar: (Hist. of Native Policy bls. 127) .. the laws of the Republic did not permit ownership of land by a Native in his own name." (Hier word bedoel voor 1877).

aan die Blanke ingesetenes, nl. dat 'n bees wat van Panda gestuur moes word en Rds. 20 as belasting op die grond betaal sou word. Die Uitvoerende Raad het in Junie 1860 die saak ondersoek. Hoewel die Raad dit nie goed gevind het, dat die Kaffer op gelyke voet met die Blankes geplaas was, wou hulle nie 'n wettig toegekende plaas van hom neem nie; daarom sou 'n "behoorlijk en be staanbaren" plaas, "geschickt voor een kaffer woonplaats", vir hom uitgemeet en soos die van die burgers afgebaken word. Hierdie plaas sou vir Stuurman en sy familie gehou word, maar hy sou nie toegelaat word om daar Kaffers op te versamel nie. Dit was die eerste geval waar 'n Kaffer noord van die Vaalrivier grond besit het.

Die Kaffers het egter gaandeweg die belangrikheid van grond as privaat eiendom begin besef en veral toe grond skaars begin word, het hulle gretig geword om plase van die Blankes te koop. Nadat verskeie Kapteins by die Regering aansoek gedoen het vir verlof om plase te koop, is die saak in Februarie 1868 deur die Uitvoerende Raad bespreek. Die Raad het eindelijk besluit om aan die Volksraad voor te stel, dat aan die Kapteins toegelaat sou word om grond te koop, maar dat die grond op die naam van die Regering getransporteer sou word, op voorwaarde dat die grond altijd ten dienste en vrij gebruik van den kleurling of kleurlingen en hun nageslacht zal blijven, zolang zij zich volgens de wet gedragen.

Die Landdros sou met die toestemming van die Uitvoerende Raad toegelaat word om die grond te koop. Hierdeur wou die Uitvoerende Raad kontrole uitoefen oor die aankoop van

-
1. U.R.B. 15 Junie 1860, art. 33.
 2. U.R. II, U.R.B. 21 Januarie 1868, art. 14.
 3. U.R. II, U.R.B. 21 Januarie 1868, art. 14.

grond deur Inboorlinge. Hulle moes nie toegelaat word om op enige plek en enige hoeveelheid grond aan te koop nie. Uit die besprekings van die Volksraad is dit duidelik dat die Volksraad beseft het

dat er voorsiening omtrent die wonings der kaffers en kleurlingen moet gemaak word.

Die voorstel van die Uitvoerende Raad is egter nie deur die Volksraad aangeneem nie.¹ Die Volksraad wou lievers die Inboorlinge op Goewernementsgronde plaas. As die Inboorlinge volgens die voorstel van die Uitvoerende Raad toegelaat is om jaarliks op die grond af te betaal, sou hulle weer nie gewillig wees om belastings te betaal nie.

Twee jaar later het die kwessie van Naturelle privaat grondbesit weer te berde gekom. Die Landdros van Utrecht het aan die Staatssekretaris gevra, of 'n erf te Utrecht op die naam van 'n kleurling, Spaas, getransporteer kon word. Die saak is voor die Uitvoerende Raad gelê, wat in Maart 1870² besluit het, om by die Volksraad aan te beveel dat die transport toegeken sou word, en dat dieselfde ook toegelaat sou word in ander gevalle waar beskaafde kleurlinge daarvoor aansoek gedoen het. Eers in Mei 1873 is die saak voor die Volksraad gelê. Dit het gelyk of die lede van die Volksraad ook ten gunste daarvan was dat daar onderskei moes word tussen die beskaafde en onbeskaafde Inboorling. Gevolglik het die Uitvoerende Raad opdrag ontvang om 'n wetsontwerp op te stel om sulke kwessies te reël.³ Die volgende jaar het die Uitvoerende Raad aan die opdrag voldoen,⁴ maar die konsep is deur

-
1. V.R.N. 5 Oktober 1868, art. 110-112; St. Court.Z.A.R. N. 256, 18 November, 1868.
 2. U.R.B. 11 Maart 1870 art. 63.
 3. V.R.N. 23 Mei 1873, Art. 19, 20.
 4. V.R.N. September 1874, art. 27.

die Volksraad afgekeur, omdat dit die transporteer van gronde op die naam van Kleurlinge as 'n gevaar beskou het vir die veiligheid van die land. Die Volksraad het gevrees dat die privaatplase die vergaarplek van rowers kon word, en dat plase op ongewenste plekke aangeknoop sou word.

Voor die anneksasie is nie aan Naturelle toegestaan om gronde privaat aan te koop nie. Van 1879 het Shepstone dit toegelaat op voorwaarde dat die grond op die naam van die Sekretaris vir Naturelle¹ getransporteer word.

1. S.N.IV. brief van Shepstone 15 Januarie 1880: R. 4454/79; C. 2950 bls. 62; C. 2482 bls. 463. Sekretaris vir Naturelle sake aangestel volgens proklamasie in Tvl. Gvt. Gazette No. 19, 18 Augustus 1877, K.G. No. 99